

# Innhold

<b>Forord</b> .....	5
---------------------	---

<b>Innleiing</b> .....	11
------------------------	----

## KAPITTEL 1

<b>Å møte skulestartarane: Språklege erfaringar og språklæring</b> .....	15
--------------------------------------------------------------------------	----

*Mari Nygård og Randi Solheim*

1.1 Klar for skulen – med <i>piliant</i> og <i>fsklar</i> .....	15
1.2 Ein ressursinngang: Språkleg og kulturelt mangfald .....	16
1.3 Korleis lærer barn språk? .....	19
1.4 Å bygge skriftspråkskompetanse gjennom arbeid med ulike formelement .....	21
1.4.1 Lydnivået .....	22
1.4.2 Bøyingsformer .....	24
1.4.3 Setningsforståing .....	26
1.5 Å bygge språkkompetanse i ulike kontekstar .....	28
1.6 Gylne stunder og didaktiske moglegheiter .....	29

## KAPITTEL 2

<b>Den første skrive- og leseopplæring</b> .....	31
--------------------------------------------------	----

*Ingvill Krogstad Svanes*

2.1 Hva trenger barn for å lære å skrive og lese? .....	32
2.1.2 Metaspråklig bevissthet .....	33
2.2 Å knekke den alfabetiske koden .....	37
2.2.2 Bokstavkunnskap.....	38
2.3 Å lære å skrive .....	39
2.3.1 Innkoding.....	39
2.3.2 Budskapsformidling .....	40
2.3.3 Skrivemotivasjon .....	41
2.3.4 Barns skriveutvikling .....	43

2.3.5 Analyse av en begynneropplæringstekst i skiving.....	51
2.4 Å lære å lese.....	54
2.4.1 Avkodning .....	54
2.4.2 Innholdsforståelse.....	54
2.4.3 Lesemotivasjon .....	56
2.4.4 Barns leseutvikling .....	60
2.5 Forholdet mellom elevenes skiving og lesing .....	63
2.6 Oppsummering .....	64

## KAPITTEL 3

<b>Arbeidsmåter i begynneropplæring</b> .....	65
-----------------------------------------------	----

*Tuva Bjørkvold*

3.1 Muntlighet .....	67
3.1.1 Utforskning av muntlig språk .....	69
3.1.2 Ordforråd .....	70
3.1.3 Litteratur som utgangspunkt – dikt med dyr .....	71
3.2 Skiving .....	73
3.2.1 Felles tekstskeping .....	74
3.2.2 Oppdagende og utforskende skiving .....	76
3.2.3 Rolleleker .....	79
3.2.4 Forlag .....	80
3.2.5 Å skape behov for skiving – når elever selv forsker gjennom Nysgjerrigper .....	81
3.3 Lesing.....	82
3.3.1 Lesing med en voksen.....	82
3.3.2 Lesing på tilpasset nivå.....	86
3.4 Muntlighet .....	89
3.5 Skiving .....	90
3.5.1 Å kople fonem til grafem.....	90
3.5.2 Bokstavforming for hånd .....	92
3.6 Lesing.....	93
3.6.1 Bokstavinnlæring.....	93
3.7 Oppsummering .....	94

KAPITTEL 4

**Ordforråd** ..... 97  
*Irmelin Kjelaas*

4.1 **Viktigheten av et godt ordforråd** ..... 98

4.1.1 Ordforrådets betydning for andrespråksinnlærere ..... 100

4.2 **Hva er egentlig ordforråd?** ..... 101

4.3 **Ord og begrep** ..... 104

4.3.1 Barns ord- og begrepsutvikling ..... 104

4.3.2 Spontane og vitenskapelige begrep ..... 105

4.3.3 Begrepstrekanten ..... 106

4.4 **Hva gjør et ord lett eller vanskelig å lære?** ..... 111

4.5 **Ulike måter å dele inn ordforrådet på** ..... 113

4.5.1 Hverdagsord og skoleord ..... 113

4.5.2 Gjennomsiktige og ugjennomsiktige ord ..... 114

4.5.3 Kjerneord og mer spesifikke ord ..... 114

4.5.4 Innholdsord og funksjonsord ..... 115

4.5.5 Enkeltord og kollokasjoner ..... 115

4.6 **Avslutning** ..... 116

KAPITTEL 5

**Fonetikk og fonologi** ..... 117  
*Jan Kristian Hognestad*

5.1 **Hvordan ser språket ut inni?** ..... 118

5.2 **Stavelsen** ..... 119

5.2.1 Opptakt ..... 119

5.2.2 Rim ..... 120

5.2.3 Koda ..... 120

5.3 **Læren om stavelsesstruktur: fonotaks** ..... 121

5.4 **Å lytte ved hjelp av et språk** ..... 123

5.5 **Fonetikk og fonologi: overflate og system** ..... 124

5.5.1 Fonemer og allofoner i grunnopplæringa ..... 125

5.5.2 Fonemer og allofoner i andrespråksopplæringa ..... 125

5.6 **Vokaler** ..... 126

5.6.1 Å beskrive vokaler: vokalfirkanten ..... 126

5.6.2 Vokaler i begynneropplæringa ..... 128

5.6.3 Vokaler i andrespråksopplæringa ..... 128

5.7 **Konsonanter** ..... 129

5.7.1 Å beskrive konsonanter ..... 129

5.7.2 Konsonanter i grunnopplæringa ..... 131

5.7.3 Konsonanter i andrespråksopplæringa ..... 132

5.8 **Trykk og tone** ..... 133

5.8.1 Trykk ..... 133

5.8.2 Tonelag og intonasjon ..... 134

5.9 **Avslutning** ..... 135

KAPITTEL 6

**Morfologi: hvordan ord er bygget opp** ..... 137  
*Jan K. Hognestad*

6.1 **Hva er et ord?** ..... 137

6.2 **Ordstruktur i fonologien og morfologien** ..... 139

6.3 **Tre slags morfemer: rot, avledning og bøyning** ..... 140

6.4 **Sammenfatning om oppbygging av ord i norsk** ..... 141

6.5 **Morfologisk analyse** ..... 142

6.6 **Morfologi i grunnopplæringa** ..... 143

6.7 **Avledning og sammensetning i grunnopplæringa** ..... 145

6.8 **Bøyning i grunnopplæringa** ..... 145

6.9 **Morfologiens plass i andrespråksopplæringa** ..... 146

6.9.1 Enkel språktypologi ..... 146

6.10 **Avledning og sammensetning i andrespråksopplæringa** ..... 147

6.11 **Bøyning i andrespråksopplæringa** ..... 148

6.12 **Avslutning** ..... 149

KAPITTEL 7

**Morfologi: ordklasser** ..... 151  
*Jan K. Hognestad*

7.1 **Hvordan deler vi ord inn i klasser?** ..... 152

7.2 **Åpne og lukkede ordklasser** ..... 152

7.3 **Substantiv** ..... 153

7.3.1 Morfologiske kjennetegn ved substantiv ..... 153

7.3.2 Substantiv i bokmål og nynorsk ..... 154

7.3.3 Substantiv i norske talemål ..... 156

7.3.4 Substantiv som kjerne i fraser ..... 156

7.3.5 Oppsummering om substantiv ..... 157

7.4 **Determinativ** ..... 157

7.4.1 Determinativ i bokmål og nynorsk ..... 158

7.5 **Adjektiv** ..... 158

7.5.1 Adjektiv og determinativ ..... 159

7.5.2 Adjektiv i bokmål og nynorsk ..... 159

7.6 **Pronomen** ..... 160

7.6.1 Personlige pronomen i bokmål og nynorsk ..... 161

7.6.2 Personlige pronomen i norske talemål ..... 161

7.7 **Konjunksjoner** ..... 162

7.8 **Subjunksjoner** ..... 163

7.8.1 Konjunksjoner og subjunksjoner i elevtekster ..... 163

7.9 **Preposisjoner** ..... 164

7.10 **Interjeksjoner** ..... 165

7.11 **Verb** ..... 165

7.11.1 Former av verbet ..... 166

7.11.2 Finitte og infinitte verb ..... 167



## Innhold

### KAPITTEL 12

#### **Rettskriving og rettskrivingsutvikling** ..... 261

*Benthe Kolberg Jansson og Hilde Traavik*

12.1	Er det viktig å kunne skrive rett?	262
12.2	Kva er lett, og kva er vanskeleg i norsk rettskriving?	263
12.2.1	Enkel og dobbel konsonant	264
12.2.2	Andre konsonantar og konsonantgrupper	265
12.2.3	Vokalar	265
12.2.4	Samanskriving og særskriving	266
12.3	Rettskrivingsutvikling på barnetrinnet	267
12.4	Arbeid med rettskriving og teiknsetting	268
12.4.1	Læraren er modell og rettleiar	269
12.5	Didaktisk gruppering av feilkategoriar	270
12.5.1	Eit teksteksempel	271

### KAPITTEL 13

#### **Språkkartlegging** ..... 275

*Irmelin Kjelaas*

13.1	Hvorfor kartlegge elevenes språkferdigheter?	276
13.2	Hvem kartlegger?	278
13.3	Hva er egentlig kartlegging?	279
13.4	Viktigheten av kritisk bevissthet	281
13.5	Ulike typer kartleggingsverktøy og kartleggingsformer	283
13.6	Validitet	287
13.7	Avslutning	288

### KAPITTEL 14

#### **Lese- og skrivevansker** ..... 291

*Rune Andreassen og Benthe Kolberg Jansson*

14.1	Hva er lese- og skrivevansker?	291
14.2	Vansker i den tidlige lese- og skriveutviklingen	292
14.2.1	Utfordringer med avkodning og innkodning	292
14.2.2	Dysleksi	293
14.2.3	Forebygging av avkodingsvansker og stavevansker	296
14.2.4	Kartlegging som grunnlag for forebygging og tiltak	298
14.2.5	Tiltak for elever med avkodings- og innkodingsvansker	298
14.3	Vansker knyttet til den videre leseutviklingen	300
14.3.1	Årsaker til manglende leseforståelse	301
14.3.2	Forebygging av og tiltak mot forståelsesvansker	305
14.4	Vansker knyttet til den videre skriveutviklingen	309
14.4.1	Lesevansker og skrivevansker – to sider av samme sak?	310
14.4.2	Kjennetegn på skrivevansker	311
14.4.3	Hva er god undervisning for elever som strever med skrivning?	312
14.4.4	Eksempel på konkrete arbeidsmåter	314
14.5	Undervisning av elever med skrivevansker – et eksempel	318
14.6	Avslutning	321

#### **Litteratur** ..... 323

#### **Om forfatterne** ..... 333

#### **Stikkordregister** ..... 336